

УДК 347.73:346.543

*Д.В. Кравцов***ФІНАНСОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ У СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Зміна співвідношення норм різних галузей права, які регулюють інвестиційні відносини, значною мірою обумовлена змістом цих відносин, їх розвитком і разом із тим становить собою той інструмент, за допомогою якого держава впливає на розвиток інвестиційних відносин.

У визначенні співвідношення норм різних галузей права, які регулюють ці відносини, виражається воля держави, детермінована законами розвитку суспільства. Чим повніше пізнані закономірності співвідношення правової форми і реального змісту, об'єктивна обумовленість форм, методів і правових засобів впливу на поведінку, тим ефективнішим є цей вплив.

Особливості різних галузей правового регулювання виражаються у структурі правовідносин, у співвідношенні прав і обов'язків, у складі учасників і їх правовій характеристиці, у засобах впливу на поведінку учасників. Дослідження інвестиційних правовідносин у різних галузях регулювання дає можливість глибше розкрити зв'язки предмета і методу, розкрити об'єктивні закономірності співвідношення різних галузей права.

Реальність правовідносин обумовлює і визначеність їх обсягу. Це є відносини між конкретними суб'єктами в конкретній галузі. Відносини можуть бути реалізацією однієї норми права, але в переважній більшості випадків вони є реалізацією ряду норм нерідко різних галузей права. Реальні ж правовідносини завжди мають свій визначений обсяг.

Інвестиційна діяльність саме і є яскравим прикладом регулювання різними галузями права, норми яких подані в загальних законодавчих актах, які регулюють інвестиційну діяльність, наприклад: Господарський, Бюджетний і Цивільний кодекси, а також у спеціальних Законах України: «Про інвестиційну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», або в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку державного фінансування капітального будівництва» та ін.

В інвестиційному законодавстві України взагалі присутня велика кількість загальних і спеціальних законів і підзаконних нормативно-правових актів (понад 6 тис.), які регулюють інвестиційну діяльність.

У правовій науці України відносини щодо інвестування складають предмет різних галузевих правових наук: підприємницького і комерційного права, конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного права, міжнародного права. З погляду концепції щодо публічного і приватного права, регулювання інвестиційної діяльності торкається сфери як приватного, так і публічного права, тут можуть застосовуватися приватноправовий і публічно-правовий методи.

Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, інноваційної і соціальної політики. Воно виражається

в показниках державних і регіональних програм розвитку комплексу народного господарства, державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів, передбаченими в них обсягами бюджетних призначень на інвестиційну діяльність.

У системі норм права, які регулюють інвестиційну діяльність, є норми різних галузей права: конституційного, адміністративного, цивільного, фінансового, податкового, земельного, екологічного, трудового, кримінального та ін. Це пояснюється тим, що інвестиційна діяльність за своїм правовим характером є складною і суб'єкти вступають у різного роду суспільні відносини. А тому правове регулювання інвестиційної діяльності має міжгалузевий характер.

Дослідження співвідношення реальної поведінки з правами й обов'язками дає можливість визначити адекватне співвідношення різних методів правового регулювання. Якщо виходити з прав і обов'язків, розглядаючи їх здійснення і виконання, то вивчення обмежується відносинами, які регулюються тією чи іншою галуззю права. Тим часом конкретні реальні відносини часто регламентуються різними галузями права. При цьому істотне значення має і співвідношення прав і обов'язків, заснованих на нормах різних галузей права. Дослідження реальної поведінки у співвідношенні з цими правами й обов'язками може свідчити, наскільки узгоджені норми й інститути різних галузей права в процесі впливу на це відношення.

Інвестиційні правовідносини є різновидом господарських правовідносин, які мають особливості, пов'язані зі специфікою інвестиційної діяльності як різновидом господарської діяльності. Однак це не обмежує ролі фінансових правовідносин, які також регулюють інвестиційну діяльність.

Сам процес залучення фінансових ресурсів для здійснення інвестиційної діяльності регулюється законодавчо, у ході реалізації фінансових правовідносин. На макрорівні фінансові відносини регулюються законодавчо, а окремі – бюджетні й податкові – виключно законами. Це дає фінансовому механізму характер обов'язковості. Однак фінансові інструменти, до числа яких належать організаційні структури, механізм правового регулювання (впровадження законів у практичну діяльність), належать не до змісту фінансового впливу, а до забезпечення цього впливу, вони не завжди діють оптимально, що знижує ефективність управління фінансами, фінансовою діяльністю.

До певної міри інвестиційним правовідносинам, за умови коли вони врегульовані нормами фінансового права, тобто в даному разі вони є своєрідним різновидом фінансових правовідносин (інститут видатків державного бюджету), властиві риси публічних правовідносин.

У свою чергу, фінансові правовідносини відрізняються тим, що вони:

- виникають у процесі фінансової діяльності держави;
- одним із суб'єктів у цих правовідносинах завжди є уповноважений орган держави (фінансовий орган, кредитна установа) чи вищий, а також місцевий орган державної влади;
- майже завжди виникають із приводу грошей – грошового платежу в доход держави, державних видатків тощо.

Нормами фінансового права регулюються відносини, пов'язані з плануванням капітальних вкладень, визначенням джерел покриття майбутніх витрат, а також здійсненням контролю за капітальними вкладеннями.

Дослідження й аналіз змісту інвестиційної діяльності при виокремленні економічної сутності та її адекватного правового відображення дає можливість обґрунтувати інвестиційну діяльність як комплексний інститут, який регулюється нормами фінансового, адміністративного і цивільного права. Виходячи з того, що ухвалення рішення про можливість здійснення будівництва і технічного переозброєння в масштабах держави має управлінський (адміністративний) характер, залучення джерел фінансування (бюджетного фінансування, власних коштів, банківського кредитування) – фінансово-правовий характер; договірні відносини з приводу виробництва і відтворення активів регулюються нормами цивільного права.

Останнім часом починаються спроби конструювання комплексних правових інститутів, виходячи зі змісту відносин. Ці спроби, безсумнівно, заслуговують на увагу і можуть виявитися корисними для удосконалювання нормотворчої діяльності. Як відомо, поняття правового інституту не дає кількісного показника для встановлення обсягу регульованих відносин.

Для дослідження реальної поведінки учасників правовідносин необхідно, насамперед, визначити критерії, за якими виділяються ті чи інші відносини. Якщо виходити зі здійснення прав і виконання обов'язків, то єдині за своєю природою відносини виявляються розчленованими на окремі відносини, які не мають визначеного обсягу.

У фінансових правовідносинах, як правило, чітко виступають два правових елементи: 1) державно-владний; 2) майновий.

Ця діяльність ґрунтується на державних актах. У той самий час мобілізація і витрата державою коштів становить собою діяльність матеріального, майнового характеру. Тому фінансові правовідносини є владно-майновими відносинами.

Фінансово-правові відносини є, по суті, відносинами економічними. Вони є юридичною формою вираження і закріплення фінансових відносин, які самі, у свою чергу, є формою певних економічних відносин.

Інвестиції, як ключовий елемент інвестиційної діяльності, є насамперед економічною категорією, а процес здійснення інвестиційної діяльності виникає в першу чергу як економічні суспільні відносини. У свою чергу, у науці фінансового права традиційною є точка зору з приводу того, що інвестиції виступають у формі капітальних вкладень на відтворення матеріально-технічної бази суспільства і держави, а фінансові правовідносини регулюють фінансування капітальних вкладень.

Фінансування капітальних вкладень – це заснована на правових нормах діяльність державних органів щодо визначення джерел покриття прямих витрат на створення нових, розширення, реконструкцію і переозброєння діючих основних фондів, їх планування, мобілізацію, нормування витрат, витрату і контроль за їх використанням.

Капітальні вкладення – один із найважливіших видатків бюджету, які дозволяють державі до того ж безпосередньо впливати на економіку, на розвиток усіх її галузей.

З моменту прийняття Закону України «Про інвестиційну діяльність» фінансування капітальних вкладень на створення основних фондів і приріст матеріально-технічної бази входить до складу інвестицій. Закон визначає загальні правові, економічні умови інвестиційної діяльності на території України і забезпечує рівний захист прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також ефективне інвестування народного господарства України, розвиток міжнародного співробітництва й інтеграції України у світову економічну систему.

УДК 347.73:336.27

А.С. Нестеренко

ВИЗНАЧЕННЯ ПРИРОДИ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

Проблема визначення змісту категорії «державний борг» та її єдиного розуміння вченими – економістами, юристами, фінансистами – виникла недавно. Свого часу визнання такої категорії суперечило соціалістичній ідеї розбудови радянської держави. Надмірна політизація та ідеологізація науки заперечувала поняття «державний борг» навіть як явища об'єктивного. Тому відносини у сфері державного боргу розглядали виключно через призму державного кредиту.

Радянська держава могла бути тільки кредитором у зовнішніх відносинах. Щодо внутрішніх запозичень, то їх здійснювали через цінні папери – облігації або систему відкриття вкладних рахунків в установах Ощадного банку СРСР. Держава визнавала себе позичальником, але ніколи боржником. Можливо, це призвело до неготовності сприйняття проблеми державного боргу як у фінансовому середовищі, так і в правовій науці [1, с. 7].

Наукою фінансового права державний кредит і державний борг завжди розглядалися як взаємозалежні явища. Адже утворення державного боргу є своєрідним економіко-правовим наслідком державних відносин, а точніше – наслідком функціонування державного кредиту й одним з юридичних виражень останнього. Таким чином, державний кредит і державний борг співвідносяться як причина і наслідок.

Сьогодні очевидним є те, що державний борг – це така сама економічна, фінансова і правова категорія, як податки, бюджет, грошовий оборот, що відіграє важливу роль у створенні збалансованих державних фінансів і стабільного грошового обороту [2].

Класики фінансово-правової науки професори Ю.А. Ровінський [3], С.Д. Ципкін [4] у радянський період досліджували проблеми правового регулювання державного